

A KÖZMONDÁS AZÉ, AKI ELFERDÍTI?

AZ ANTIPROVERBIUMOK HASZNÁLATÁRA VONATKOZÓ ELSŐ MAGYAR KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS NÉHÁNY EREDMÉNYE

BEVEZETÉS

A közmondások elferdítése nem új, és nem is ismeretlen jelenség. Az olyan szövegek, mint *Addig jár a korsó a kútra, amíg be nem vezetik a vizet; Ki korán kel, keveset alszik; Ép testben épp hogy élek*; vagy *Aki másnak vermet ás, az a sírásó már-már klasszikusoknak nevezhető. A közmondás-ferdítések – mint jelenség és műfaj – nemzetközi kutatása elsősorban Wolfgang Mieder nevével fonódik össze,³⁴ az ő nyomán nevezzük ezeket antiproverbiumoknak.*

Elferdített közmondásokból, vagyis antiproverbiumokból több gyűjtemény is megjelent már világszerte, ez elsősorban Wolfgang Mieder érdeme, aki német anyagból 1982-ben adta ki az első kötetet, amelyet számos további követett.³⁵ Az angol nyelvű, főleg amerikai anyagból 1999-ben publikálta az első önálló kötetnyi válogatást T. Litovkina Annával közösen.³⁶ A magyar szövegek széleskörű gyűjtése és részletes vizsgálata csak az utóbbi néhány évben kezdődött el.³⁷ Magyar közmondás-paródiákból csak a közelmúltban, 2005 áprilisában jelent meg két kötet, T. Litovkina Anna és Vargha Katalin gyűjtéséből és szerkesztésében.³⁸

A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS

T. Litovkina Anna több felmérést végzett már a magyar proverbiumok (szólások és közmondások) használatára vonatkozóan. 1991–92-ben a legismertebb magyar közmondásokat (ún. parömiológiai minimum) mérte fel és elemezte, eredményeit számos

³⁴ Lásd az Irodalmat jelen tanulmány végén (különösen Mieder 1982., 1985a, 1989a, 1998., 2003; Mieder–Tóthné Litovkina 1999.; T. Litovkina–Mieder 2006).

³⁵ Mieder 1982. A gyűjteményt már 1983-ban újra kiadták, majd 1985-ben két kötetre, 1989-ben már három kötetre bővítve (Mieder 1985a, 1989a). Újabb gyűjtemény: Mieder 1998.

³⁶ Mieder–Tóthné Litovkina 1999.. Újabb gyűjtemények: Mieder 2003., T. Litovkina–Mieder 2006.

³⁷ Vargha 2004., 2005.; T. Litovkina–Mieder 2005.: 150–176., 202–203.; T. Litovkina–Vargha 2004., 2005a, 2005b, 2006.; Vargha–T. Litovkina 2007a; T. Litovkina 2007. (további bibliográfiai hivatkozásokkal).

³⁸ Az „Éhes diák pakkal álmodik”. Egyetemisták közmondás-elváltoztatásai c. könyv több mint 1700 közmondás-paródiát tartalmaz, amelyekben mintegy 287 magyar közmondás fedezhető fel (T. Litovkina–Vargha 2005a). A ferdítéseket a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karának hallgatói jegyezték fel, gyűjtötték és alkották. A „Viccében él a nemzet”. Magyar közmondás-paródiák c. kötet 324 ismert magyar közmondásnak közel 1500 elferdített, parodizált változatát tartalmazza, többnyire az utóbbi 25 év publicisztikájából, Internetről, valamint a magyar szépirodalomból, továbbá szóbeli közlések, hirdetések és más források alapján (T. Litovkina–Vargha 2005b; újabb kiadása T. Litovkina–Vargha 2006.).

tanulmányban publikálta.³⁹ Az 1990-es évek második felében a közmondások meghatározását, elsajátítását és használatát vizsgálta kérdőív segítségével, az adatközlőknek 10 kérdésre kellett válaszolniuk (pl. Milyen alkalommal használja a közmondásokat?; Hol, kitől tanulta a közmondásait?; Milyen emberek használják a közmondásokat?; stb.).⁴⁰

T. Litovkina Anna a 2004–2005 tanév őszi félévében *Nyelvszociológia* címmel tartott előadást a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (Szekszárd) első évfolyamos levelező hallgatóknak. Ebből az alkalomból dolgozta át Vargha Katalin segítségével a korábban használt kérdéssort, ebbe antiproverbiumokra vonatkozó kérdések is bekerültek. A hallgatók egy 30 kérdést tartalmazó kérdőívet kaptak a proverbiumok és antiproverbiumok használatára vonatkozóan. Feladatuk az volt, hogy töltsék ki ezt, és töltsék ki 9 további személlyel, majd értékeljék ki a kapott válaszokat. 14 kérdés vonatkozott a proverbiumokra, 10 az antiproverbiumokra, 6 az adatközlő személyes adataira (név, nem, kor, születési hely, végzettség, foglalkozás, lakóhely). Összesen 28-an 299 kitöltött kérdőívet adtak le.

A kérdőívek teljes válaszcsoportja már számítógépes adatbázisban van. Ennek feldolgozása jelenleg is folyik, így az itt közölt és a valós számadatok között lehetnek kisebb eltérések. Számos összefüggés elemzésére is módot ad majd az összegyűlt anyag (pl. az adatközlő neme, kora, végzettsége, az eredeti közmondások ismerete és az antiproverbiumok ismerete, kedvelése között).⁴¹

Az alábbiakban ismertetjük az antiproverbiumokra vonatkozó kérdéseket és válaszokat:

Amennyiben Ön ismeri közmondások tréfás változatait (közmondás-paródiákat) is (pl. *Addig jár a korsó a kútra, amíg be nem vezetik a vizet; Aki másnak vermet ás, az a sírásó*), legyen szíves, írja le ezeket (ha tíznél többet ismer, kérjük használjon pótlapot)!

³⁹ Tóthné Litovkina 1993., 1996b, 1996c, 1998.; Grotjahn et al 1993.; T. Litovkina–Mieder 2005. 22–43. (további bibliográfiai hivatkozásokkal); A nemzetközi kutatásban a nemzeti parömiológiai minimumra irányuló kérdőíves felmérésekről (orosz, amerikai, finn, svájci, német, cseh és szerb-horvát anyagon) ld. T. Litovkina – Mieder 2005. 21–22. (további bibliográfiai hivatkozásokkal).

⁴⁰ Ld. T. Litovkina–Mieder 2005. 43–60. A felmérés előzményei: 1983-ben egy százkilencvennyolc oldalas tanulmány jelent meg Németországban *Sprichwörter: Einstellung und Verwendung* címmel (ld. Hattemer–Scheuch 1983.). A tanulmány a német közmondások ismertségét és használatát elemezte. A vizsgálat négyszáz német anyanyelvű adatközlő körében zajlott, akiknek 27 kérdésre kellett válaszolniuk, pl.: „Milyen közmondást használ elég gyakran?”; „Milyen gyakran használja a közmondásokat?”; „Segítenek-e a közmondások megbirkózni bizonyos nehéz helyzetekkel?”; „Milyen típusú emberek használják a közmondásokat?”; stb. (a tanulmány eredményeinek részletes elemzéséről ld. Mieder 1985b. 307–328; Mieder 1989b. 187–208). Wolfgang Mieder és Klaus Hattemer Erwin K. Scheuch eredményeinek hatására T. Litovkina Anna a 1990-es évek elején hasonló felmérést végzett amerikaiak körében (ld. Tóthné Litovkina 1996a).

⁴¹ Vizsgálatunk első eredményei angol nyelven olvashatók, ld. Vargha T. Litovkina 2007b.

Az adatközlők 60%-a (N=178) közölt egy vagy több szöveget válaszként, összesen 853 db szöveget kaptunk. Itt kell megjegyezni azt is, hogy a kérdőív első felében, közmondások között is közöltek fordításokat,⁴² összesen 54 esetben. A szövegek között található 616 különböző antiproverbium, 117 egyéb 'tréfás közmondás' (nem kapcsolódik eredeti közmondáshoz, vagy szólás fordítása, vagy semmilyen eredetije nincs), 33 szóláshasonlat. Egyes szövegeket több adatközlőtől is kaptunk – a *Többet ésszel, mint ész nélkül* szöveget 9-en; az *Ép testben épphogy élek*-et 8-an; az *Aki másnak vermet ás, az a sírásó*⁴³ példát 6-an írták; további 3 fordítást 5, 6-ot 4, 21-et 3, 40-et 2 adatközlőtől kaptunk.

147 közmondás variációit kaptuk – 58-nak mindössze 1, 60-nak 2–5, 15-nak 6–10, 9-nek 11–20, 5-nek 20-nál több fordítását. Az öt legtöbbször variált közmondás, és a variációk száma: *(A)ki korán kel, aranyat lel* (51); *Addig jár a korsó a kútra, (a)míg el nem törik* (38); *Aki másnak vermet ás, maga esik bele* (25); *A hazug embert könnyebb [hamarabb] utolérni [utolérik], mint a sánta kutyát* (24); *Kicsi a bors, de erős* (22).

Kb. hány közmondás-paródiát ismer?

Kb. hány közmondás-paródiát ismer?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
0-20	244	81,61
20-50	29	9,7
50-100	10	3,34
100-200	2	0,67
Nem válaszolt	14	4,68

A túlnyomó többség (N=244; 82%) 0-20 antiproverbiumot ismer saját bevétele szerint. Jóval kevesebben jelölték meg ennél többet. 2-en a 100–200 kategóriát jelölték be, de ez véletlen lehet, szövegeket nem közöltek; 14-en (5%) nem válaszoltak.

Mi a véleménye a közmondás-paródiákról? (több válasz is lehetséges)

Erre a kérdésre jóval több pozitív, mint negatív véleményt kaptunk válaszul. Adatközlőink háromnegyede (N=221) szerint humorosak, szellemesek a közmondás-paródiák, 30% szerint találóak; 14% szerint modernnek, korszerűek; 6% szerint a közmondásokkal azonos értékűek; 4% szerint hasznosak. Az egyéb vélemények között is találhatunk dicsérőeket, egy-egy személy szerint a közmondás-fordítások érdekesek;

⁴² T. Litovkina Anna egy, a kilencvenes évek elején végzett vizsgálata során azt kérte adatközlőtől, hogy soroljanak fel 10 magyar közmondást. Az összegyűlt 292 szöveg között 15 fordítás is volt, pl.: *Addig nyújtózkodj, amíg le nem esel az ágyról; Mindenütt jó, de legnehezebb a konyhaszekrény; Nem esik messze a részeg ember a botjától; Jön még kutyára gyorsvonat.* (T. Litovkina–Mieder 2005. 50). Ugyanez figyelhető meg a 'Kedvenc közmondásod' fórumon (már nem elérhető, korábban az

'URL: <http://forum.internetto.hu/hozzaszolas.php?topicid=30&ldate=inetto>' címen), ahol a 80 hozzászólásban 20 antiproverbium is szerepel – pl. *Addig jár a korsó a kútra, míg el nem lopják; Aki másnak vermet ás, sírásó; Amit ma megtehetsz, azt már tegnap kellett volna; Ki korán kel, egész nap álmos lesz.*

⁴³ Ez példaként szerepelt a kérdőív e pontjánál.

kreatívak, elgondolkodtatóak; némelyik hasznos (okos, szellemes és frappáns, találó); sokszor nagyobb igazságot tartalmaznak, a modern világ számára érdekessé teszik az eredeti közmondást; tanulságosak, rávezetőek, megértés a céljuk; van, amikor jobban tükrözik az igazságot, mint maga az alapközmondás, amelyből képezték; vidámak, bölcssek.

Mi a véleménye a közmondás-paródiákról?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Humorosak, szellemesek	221	73,91
Találóak	89	29,77
Modernek, korszerűek	42	14,05
A közmondásokkal azonos értékűek	17	5,69
Hasznosak	12	2,78
Primitívek	26	8,70
Buták	17	5,69
Károsak	8	2,68
Egyéb	18	6,02

Sokkal kevesebb a negatív vélemény: 9% szerint primitívek, 6% szerint buták, 3% szerint károsak az antiproverbiumok. Néhány egyéb negatív véleményt is megadtak: egy adatközlőnk azt írja, hogy ismer közmondás-paródiákat, de nem írja le ezeket, mert túl csúnyák; más nevetségesnek tartja és egyből el is felejté őket; egy harmadik szerint a közmondás úgy jó, ahogy van, és nagyon fontos számára. További vélemények: kevés a valós értékük; nem szabadna elferdíteni eredeti, hagyományörző dolgokat; némely közmondás-paródia közhelyszerű; nyelvromboló; szellemeskedő, tudálékos.

Milyen gyakran találkozik közmondás-paródiákkal?

Azt mondhatjuk, hogy erre a kérdésre nem adhatunk a vizsgált személyekre általánosan jellemző választ. Elég egyenletes az eloszlás, viszonylag kiemelkedik azok száma, akik havonta (N=78, 26%), félévente (N=59, 20%), illetve hetente (N=47, 16%) találkoznak elferdített közmondásokkal. Viszonylag sokan (N=32, 10%) egyéb gyakoriságot jelöltek meg (ritkán, alkalmanként, változó, sajnos sűrűn).

Milyen gyakran találkozik közmondás-paródiákkal?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Havonta	78	26,09
Félévente	59	19,73
Hetente	47	15,72
Soha	28	9,36
Évente	22	7,36
Naponta	20	6,69
Egyéb	32	10,70
Nem válaszolt	13	4,35

Hol találkozik közmondás-paródiákkal? (több válasz is lehetséges)

Hol találkozik közmondás-paródiákkal?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Beszélgetés során	185	61,87
TV-műsorban	110	36,79
Újságokban	40	13,38
Reklámban	39	13,04
Interneten	39	13,04
Rádióban	33	11,04
Könyvekben	18	6,02
Egyéb	2	0,67

Kiemelkedő számú adatközlő találkozik beszélgetés során a közmondás-ferdítésekkel (N=185, 62%); több mint egyharmaduk TV-műsorban (N=110, 37%), 13-13% újságokban, reklámban, illetve interneten; 11% rádióban; 6% könyvekben. Érdekes, hogy gyűjteményünk⁴⁴ egyik legbővebb forrása az internet volt. Ugyanakkor elképzelhető az, hogy az internetes kultúra és humor Magyarországon még inkább a nagyvárosokra, elsősorban Budapestre jellemző, azon belül is különösen egyes társadalmi rétegekre (pl. informatikusok, programozók). Kérdőívünk kitöltői azonban szinte kivétel nélkül vidékiek.

Kik használják a legtöbb közmondás-paródiát?

Kik használják a legtöbb közmondás-paródiát?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Kor szerint		
Fiatalok	194	64,88
Középkorúak	41	13,71
Nincs különbség	37	12,37
Nem tudom	14	4,68
Idősek	9	3,01
Nem szerint		
Nincs különbség	137	45,82
Férfiak	80	26,76
Nem tudom	34	11,37
Nők	6	2,01
Lakóhely szerint		
Nincs különbség	121	40,47
Városiak	71	23,75
Nem tudom	38	12,71
Falusiak	19	6,35
Végzettség szerint		
Nincs különbség	140	46,82
Nem tudom	57	19,06
Felsőfokú végzettségűek	29	9,70
Felsőfokú végzettség nélküliek	18	6,02

⁴⁴ Ld. T. Litovkina–Vargha 2005b, újabb kiadás T. Litovkina–Vargha 2006.

Eredményeink szerint leginkább a kor meghatározó az antiproverbiumok használatában, a nem, lakóhely és végzettség sokkal kevésbé számít. Az adatközlők majdnem kétharmada (N=194) szerint a fiatalok használják a legtöbb közmondás-paródiát, a többi korosztályból inkább a középkorúak, mint az idősek. Nem, a lakóhely típusa és a legmagasabb iskolai végzettség a megkérdezett személyek közel fele szerint nem jellemző. A további válaszok alapján inkább a férfiak, mint a nők, inkább a városiak, mint a falusiak, és inkább a felsőfokú végzettségűek, mint a felsőfokú végzettség nélküliek használják az elferdített közmondásokat.

A kérdőív további feldolgozása során mód lesz annak vizsgálatára is, hogy adatközlőink közül kik közöltek több szöveget (kor, nem, lakóhely és végzettség szerint), kik mondták, hogy több szöveget ismernek, esetleg, hogy használják is ezeket, sőt kitalálnak. Ha ezeket az eredményeket összevetjük a 26. kérdésre kapott válaszokkal, talán pontosabb képet kapunk.

Milyen típusú emberek használják a közmondás-paródiákat?

Erre a kérdésre nem adtunk meg előre válaszlehetőségeket. Összesen 198 adatközlőtől kaptunk választ (66%). Ezek közül jóval több tartalmazott pozitív (vagy semleges) véleményt, mint negatívát.

39% (N=118) szerint vicces, viccelődő, humoros, jó humorú, tréfás, szellemes, vidám, jókedvű, jó kedélyű emberek használják a közmondás-paródiákat. 15 személy szerint bárki, mindenki, minden típus, minden korosztály, átlagos emberek alkalmazzák, vagyis „azok, akiknek földig ér a lábuk”. 15 adatközlő szerint diákok, iskolások, fiatal(os) emberek élnek velük. 10 személy szerint társasági, népszerű, nyitott, vezető, közösségirányító emberek, akik szeretnek a (társalgás) közép-pont(já)ban lenni. 9-en hangsúlyozták a kreativitást. 8-an a hivatásos használatot és a média szerepét említették (humoristák, parodisták, írók, színészek, közéletben szereplők, TV-sek). 5 válaszadó szerint ugyanazok, akik a közmondásokat is ismerik, értik, kedvelik és használják. 2 vélemény szerint a cinikus, groteszk gondolkodásra hajlamosak.

További egy-egy vélemény szerint azok használják az antiproverbiumokat: akik beszélgetéseik, munkáik során, bizonyos események során, lendületet és humort akarnak a mások és saját életükbe csempészni; akik fel akarják dobni és kicsit más színben akarják feltüntetni a közmondásokat; akik humorosan állnak a világ dolgaihoz, és próbálják az adott szituációt modernebbül humorosan, de frappánsan kifejezni; avagy műveltebb, jó humorú felnőttek; nagy általános műveltséggel rendelkező, mások hangulatát javítani igyekvő, embertársaik felé nyitott; sok tapasztalattal rendelkező, élethelyzeteket átélt emberek; víg kedélyű, gondolkodó emberek; és azok, akiknek van érzékük bizonyos szituációkat akár leegyszerűsíteni is; akik így fejezik ki mondanivalójukat egyszerűen érthetően; akik kicsit elavultnak tartják a népi bölcseséget, és talán a fiatalok számára is érthetővé szeretnék tenni a humor által.

A 18 negatív vélemény szerint elsősorban olyanok használják a közmondás-paródiákat, akik humorosak / viccesek / poénosak akarnak lenni; akiknek nincs jobb dolguk, mint ilyeneken törni a fejüket; akiknek a paródia több értéket képvisel, mint az eredeti közmondás; viccelődő, tanultabb emberek, akik szeretnek poénkodni, mert nem fáradnak el a munkától; komolytalan; nagyképű; okoskodó; műmájerek, jópofáskodók, szellemeskedők. 5 adatközlő szerint az elmebeli képességek hiányos-

sága meghatározó: buta, együgyű, primitív, képzetlen, gyenge szókinccsel rendelkező emberek használják a ferdítéseket, akik nem érzik át a közmondások lényegét, nem értik meg azok tanító jellegét.

További 12 választ kaptunk, ezek vagy nem a kérdésre válaszoltak, vagy ismételték a 26. kérdés valamelyik részére adott választ.

Milyen gyakran használ közmondás-paródiákat?

Milyen gyakran használ közmondás-paródiákat?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Soha	104	34,78
Hetente	40	13,38
Havonta	37	12,37
Félévente	29	9,70
Évente	18	6,02
Naponta	16	5,35
Egyéb	38	12,71

A megkérdezettek több mint egyharmada (N=104) soha nem használ elferdített közmondásokat. Valamivel több mint 10–10% hetente, havonta, illetve félévente él velük; ennél kevesebb évente. Naponta mindössze 5% (N=16) használja őket. Egy érdekes egyéb válasz egy lelkes ferdítőtől: „soha, ha süket fülek vesznek körül – perenként, ha igény van rá”.

Amennyiben használja a közmondás-paródiákat, hol? (több válasz is lehetséges)

Elsősorban beszélgetés közben használják az antiproverbiumokat (N=167, az összes pozitív válasz 84%-a). Csak néhányan használják őket SMS-ben (N=19), e-mailben (N=9), illetve internetes fórumon, chaten (N=3). Egy adatközlő viccek között.

Amennyiben használja a közmondás-paródiákat, hol?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Beszélgetés	167	55,85
SMS	19	6,35
Email	9	3,01
Internetes fórum, chat	3	1,00
Egyéb	1	0,33

Szokott alkotni közmondás-paródiákat? (Ha igen, hogyan, milyen gyakran, milyen alkalommal?)

Szokott alkotni közmondás-paródiákat?	Hány válasz	Összes adatközlő hány százaléka
Nem	238	79,60
Igen	46	15,38
Milyen gyakran?		
Havonta	11	3,68
Félévente	8	2,68
Hetente	5	1,67
Naponta	2	0,67
Évente	2	0,67
Egyéb	10	3,34

Az összes adatközlő 15%-a (N=46) alkot, 80% (N=238) soha nem alkot antiproverbiumokat, 5% (N=15) nem válaszolt.

Összesen 40-en adtak választ arra, hogyan alkotnak közmondás-paródiákat. Mivel nem adtunk meg választható lehetőségeket, így a válaszok sem egységes szempontok alapján születtek.

20 adatközlőnk a spontaneitást, improvizálást emelte ki, ennek néhány megfogalmazása: „egyszerűen eszembe jut”; „magától jön”; „ha poénkodok, akkor hirtelen kitalálok ilyesmit”; „egyszerűen kipattan a fejemből”; „kitalálok”.

7-en konkrét ferdítési módot írtak le, feltehetően a T. Litovkina Anna óráján hallottak szerint. Pl. „általában a második felét kicserélem, vagy egy szót hasonló hangzásúra cserélek”; „amikor az adott helyzetben két közmondás is alkalmazható lenne, akkor egyikből is, másiból is együtt alkotok közös közmondásszerűt”; „egy szó cseréje vagy hozzáírás”; „első taghoz frappáns végződés”; „kulcsszó felcserélése találó (rímelő) szóval, közmondások összevonása, magyarázó tagmondat teljes átformálása”.

A többi válaszadó nem egészen azt értette a kérdés alatt, mint mi, és a ferdítés alkalmát, célját, körülményeit adta válaszul. Néhány ezek közül: témától, alkalomtól, helyzettől függően (5); csak a kérdőív alkalmával (3); beszélgetések alkalmával; „mosogatás és egyéb házimunka közben beindul az agyam”.

38-an adtak választ arra, hogy milyen gyakran alkotnak közmondás-paródiákat. A válaszok közül egyik se volt kiugróan gyakori: 11-en havonta, 8-an fél évente, 5-en hetente, 2-en naponta, 2-en évente élnek velük. 10-en egyéb választ adtak – pl. „alkalomszerűen”, ugyanakkor olyan is akadt, aki „tizenhét percenként másfelet” tud kitalálni.

41-en jelölték meg a közmondás ferdítésének alkalmát. Többek között az alábbiakat nevezték meg: kérdőív, feladat (10); (baráti, kötetlen) beszélgetéskor, családban, barát, közel állók társaságában (13); helyzet adja a lehetőséget, spontán, ha odailik (7); nem kell külön alkalom, bármikor, bárkinek (4); felfokozott tudatállapotban; kedvtelésből, saját (esetleg ismerősei) szórakoztatására.

ÖSSZEGRÉS

Ez a tanulmány az antiproverbiumok kutatásának⁴⁵ csak egy kérdését tudta bemutatni: 2004-2005-ben végzett, a proverbiumokra és azok ferdítésére vonatkozó szociolingvisztikai felmérésünk antiproverbiumokra vonatkozó részét. A felmérésünkben 299 kérdőív adataira támaszkodtunk, amelyeket a T. Litovkina Anna *Nyelvszociológia* című óráját hallgató diákok töltötték ki, illetve gyűjtöttek. A közmondások és antiproverbiumok használatára irányuló kérdőíves felmérés érdekes összefüggésekre világíthat rá. Itt csak a ferdítésekre vonatkozó kérdéseket, és az ezekre adott választ mutatunk be, hiszen az adatok kiértékelése még nem zárult le. Azonban azt mond-

⁴⁵ Jelenleg zajlik egy nemzetközi szociolingvisztikai kérdőíves felmérés T. Litovkina Anna és Boronkai Dóra közreműködésével, amelynek célja a magyar és angol nyelvű antiproverbiumok humorának vizsgálata (Boronkai–T. Litovkina 2007., 2009.). Melita Alexa, Hrisztalina Hrisztova-Gotthard és T. Litovkina Anna hasonló felmérést folytat a német nyelvű antiproverbiumok humorának vizsgálatára vonatkozóan Németországban, Svájcban és Ausztriában (Alexa et al. 2009.).

hatjuk, hogy kérdőívünk eredményei szerint a megkérdezettek átlagosan 0–20 antiproverbiumot ismernek, azt gondolják, hogy humorosak, szellemesek, átlagosan havonta találkoznak velük, leginkább beszélgetés során, esetleg TV-műsorban. Az átlagos, antiproverbiumot használó személy fiatal és jó humorú, neme, lakóhelye és végzettsége nem jellemző. Az adatközlők 65%-a használ elferdítve közmondást, túlnyomó többségük beszélgetés közben, azonban saját bevallása szerint csak 15% alkot.

IRODALOM

Alexa, Melita – Hrisztova-Gotthard, Hrisztalina – T. Litovkina, Anna

2009 The Reception of Anti-Proverbs in the German Language Area, in: SOARES, Rui JB–LAUHAKANGAS, Outi eds. *2Colóquio Interdisciplinar sobre Provérbios – Actas – 2nd Interdisciplinary Colloquium on Proverbs – Proceedings*. Tavira, 83–98.

Boronkai Dóra – T. Litovkina Anna

2007 Appreciation of Humor in Hungarian Anti-Proverbs. *Acta Ethnographica Hungarica* 52. 1. 105–134.

2009 Appreciation of Humor in Anglo-American Anti-Proverbs, in: FÖLDES, Csaba ed. *Disciplinary and Interdisciplinary Phraseology. Papers of EUROPHRAS Conference*. Gunter Narr Publisher, Tübingen, 671–682.

Grotjahn, Rüdiger – Tóthné Litovkina, Anna – Grzybek, Peter– Chlosta, Christoph – Roos, Undine

1993 Statistical Methods in the Study of Proverb Knowledge: An Analysis of the Knowledge of Proverbs in Contemporary Hungarian Culture (Tolna County). *Semiotische Berichte* 3, 4. 275–308.

HATTEMER, Klaus – SCHEUCH, Erwin K.

1983 *Sprichwörter: Einstellung und Verwendung*. Gesellschaft für internationale Markt- und Meinungsforschung, Intermarket, Düsseldorf.

T. LITOVKINA, Anna

2007 Introduction. *Acta Ethnographica Hungarica* 52. 1. 3–16.

T. LITOVKINA Anna – Mieder, Wolfgang

2005 „A közmondást nem hiába mondják”. *Vizsgálatok a proverbiumok természetéről és használatáról*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

2006 *Old Proverbs Never Die, They Just Diversify: A Collection of Anti-Proverbs*. The University of Vermont, Burlington–The Pannonian University of Veszprém, Veszprém.

T. LITOVKINA Anna – VARGHA Katalin

2004 „Addig jár a borsó a levesbe, míg fizeted a menzát”. Közmondás-paródiák a PTE IGYFK diákjai tollából. *Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei* VII. 112–137.

2005a „Éhes diák pakkal álmodik”. *Egyetemisták közmondás-elváltoztatásai*. A szerző kiadása, Budapest.

2005b „Viccében él a nemzet”. *Magyar közmondás-paródiák*. A szerző kiadása, Budapest.

2006 „Viccében él a nemzet”. *Válogatott közmondás-paródiák*. Nyitott Könyvműhely, Budapest.

MIEDER, Wolfgang

1982 *Antisprichwörter*. 1. Verlag für deutsche Sprache, Wiesbaden.

1985a *Antisprichwörter*. 2. Gesellschaft für deutsche Sprache, Wiesbaden.

- 1985b Popular Views of the Proverb. *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship* 2. 109–143.
- 1989a *Antisprichwörter*. 3. Quelle & Meyer, Wiesbaden.
- 1989b Moderne Sprichwörterkunde zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit, in: RÖHRICH, Lutz – LINDIG, Erika eds. *Volksdichtung zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit*. Günter Narr, Tübingen, 187–208.
- 1998 *Verdrehte Weisheiten: Antisprichwörter aus Literatur und Medien*. Quelle & Meyer, Heidelberg.
- 2003 *Wisecracks!* The New England Press, Inc., Shelburne, Vermont.
- MIEDER, Wolfgang–Tóthné Litovkina, Anna
- 1999 *Twisted Wisdom: Modern Anti-Proverbs*. The University of Vermont, Burlington.
- TÓTHNÉ LITOVKINA Anna
- 1993 *Felmérés a magyar közmondások ismeretére vonatkozóan és a felmérésben legismertebbeknek bizonyult közmondások elemzése*. Kandidátusi disszertáció (kézirat).
- 1996a A Few Aspects of a Semiotic Approach to Proverbs, with Special Reference to Two Important American Publications. *Semiotica* 108–3/4. 307–380.
- 1996b Conducting a Paremiological Experiment in Hungary. *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* 13. 161–183.
- 1996c Parömiológiai felmérés Magyarországon. *Magyar Nyelv* 92. 439–457.
- 1998 How Many Proverbs and What Proverbs Are Still Commonly Familiar among Hungarian Children and Adolescents? in: EISMANN, Wolfgang – GRZYBEK, Peter – MIEDER, Wolfgang hrsg. *Studien zur Phraseologie und Parömiologie. Europhras 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsames Erbe und kulturelle Vielfalt*. Brockmeyer, Bochum, 807–821.
- VARGHA Katalin
- 2004 *Mai magyar antiproverbiumok*. Szakdolgozat (kézirat).
- 2005 Nincs új a net alatt. Antiproverbiumok az interneten, In: Csörsz, Rumen István – Gulyás Judit – Tóth Arnold szerk. *Mindenek Gyűjtemény II. Tanulmányok Küllős Imola 60. születésnapjára*. Artes Populares 22. ELTE Folklore Tanszék, Budapest, 371–388.
- VARGHA Katalin–T. LITOVKINA Anna
- 2007a „Hallgatni Arany, beszélni Petőfi”. A magyar antiproverbiumok ferdítési módjai (formai változatok és nyelvi humor). *Magyar Nyelv* 103. 179–199.
- 2007b Proverb Is as Proverb Does: A Preliminary Analysis of a Survey on the Use of Hungarian Proverbs and Anti-Proverbs. *Acta Ethnographica Hungarica* 52. 1. 135–156.